

НОВООТКРИТИ ПИСМА НА ДИМЧО ДЕБЕЛЯНОВ ДО НИКОЛАЙ ЛИЛИЕВ

ЕЛКА КОНСТАНТИНОВА, НАДЕЖДА АЛЕКСАНДРОВА

В архива на Николай Лилиев намерихме пет непубликувани досега писма от Димчо Дебелянов; две от тях публикуваме тук.

В архива на Николай Лилиев са запазени всичко 39 писма на Дебелянов, писани през периода от 1907 до 1915 г. 1907 е годината на тяхното запознаване в Долна баня. Там Лилиев е работел като счетоводител, а Дебелянов, вече установил се в София, бил на гости на брат си Илия. Дебеляновите посещения в Долна баня особено зачестили след запознанството му с Николай Михайлов.

През 1908 г., когато пише публикуваното по-долу първо писмо, Димчо Дебелянов работи в Метеорологичната станция в София. Приятелят от Долна баня го въвежда в столичните литературни среди, запознава го с Димитър Подвързачов, Георги Райчев, Георги Бакалов. Дебелянов започва редовно да сътрудничи на Бакаловото списание „Съвременник“, където печата и Николай Лилиев (псевдонимът му, измислен от Георги Бакалов, се появява за пръв път в това списание на кн. 2 от 1908 г.).

Димчо Дебелянов, Николай Лилиев и Димитър Подвързачов стават неразделни, сърдечни приятели. „Николай Лилиев — казва Димитър Подвързачов в спомените си — от край време има този усет да открива млади момчета — като него самия любимци на музите. Той доведе при мене Димчо Дебелянов. . . Много бързо се сближихме — Николай и аз — с Димчо. Той беше по природа кротък и обичлив момък. . . Колкото и скромно да оценявам значението на нашия приятелски кръжец, отпосле събран около списание „Звено“, за развитието на Димчо — не ще мога да отрека, че изобщо ние се влияехме един от друг в най-добрия смисъл на думата.“

Първото писмо от архива на Николай Лилиев, което публикуваме тук за пръв път, е от 1908 г. Написано е върху осем страници (два големи прегънати листа) с черно мастило и с без дата и без обръщение (вещо нехарактерно за Дебеляновите писма). По всичко личи, че началото на писмото е загубено. На пощенското клеймо върху плика разчитаме следните дати: 19. VIII. 1908, София и 23. VIII. 1908, Долна баня.

Второто писмо, което публикуваме тук, е част от писмо, писано от Димчо Дебелянов и Димитър Подвързачов до Николай Лилиев. Адресирано е до Базел в Швейцария, където Лилиев бил за кратко време пристигнал от Париж.

I

Животът в София е толкова богат, толкова приятен! На всяка стъпка нови впечатления, нови изучавания. От вчера аз научих сума неща „не без значение“.

Научих, че г. Андрейчин¹ ходил в Костенец с една „доста представителна вдовица“; една дивно поетична легенда за провинциален банков чиновник, който изгулял в хотел

¹ И в а н С т а н д р е й ч и н (1872—1934) — плодовит поет, ратува за европеизация на българската култура; редактор на сп. „Из нов път“, в което сътрудничи Д. Дебелянов.

„Венеция“ 300 лв. за 3 дена, като изпитал всички сладости на любовта; за близкото фалиране на баба Цара и за въздигането на Нова Америка; за неефекасните резултати от полицейските надзори във вариететата и за новата уредба на последните така, че оставането „наедине“ с обитателките им да става без всякаква опасност. — И всичко това само в станцията!!!

Научих, че парите са всичко на света. И чух въздишки за изгубени сладости.

Изслушах нови мнения за належащи преобразования в домовете на търпимостта, за да може да се използват те от по-значително число мъже. — И всичко това само в станцията!!!

Даде ми се възможност с един разговор да се пренесе поне за миг на „оня свят“, за където един мечтаеше и с въздишки питаше „какво ли е на оня свят“. — Невероятно, нали? — И всичко това само в станцията! Да живее животът — драма от К. Мутафов.²

И все пак сред това богатство и кипез (а навред той все така „кипи“), аз жалувам за мълчание и самота. И седмица от него бих отдал за една, ако не друга, то поне Банска (Долнобанска) полунош, която разчистя душата, тъй рано осквернена.

Аз съм дете, но как страстно бих желал да се чувствам вечно такъв. . .

Аз зная, че утре ще се смея над това, което ти писах сега. Още сега бих го унищожил, ако нямаше други работи, които може би повече заслужават да се пишат. А да ги преписвам отново (вятър е то, че заслужават) не ми се ще!

Сбогом засега. Да живеят просящите край градината и свитъците, които невидимо горят

Ф. Тютчев³

СТИХОТВОРЕНИЯ

1. Как над горячею золой
Дымится свиток и сторает
И огонь сокрытый и глухой
Слова и строки пожирает.

Так грустно тлится жизнь моя,
И с каждый днем уходит дымом,
Так постепенно гасну я
В однообразии нестерпимом.

О небо, если бы хоть раз
Сей пламен развился по воле,
И не томясь, не мучась доле,
Я просияль бы и погась!

2. Пошли, Господь, свою отраду
Тому, кто в летний жар и зной,
Как бедный нищий мимо сада
Бредет по жаркой мостовой.

Кто смотрит вскользь через ограду
На тень деревьев, злак долин
На недоступную прохладу
Роскошных, светлых луговин.

Не для него гостеприимной
Деревья селю разрослись
Не для него как облак дымный
Фонтан на воздухе повись.

² Константин Мутафов (1879—1946) — белетрист, драматург, театрален критик и преводач. Тук става дума за неговата драма „Над живота“, 1906 г.

³ Ф. И. Тютчев (1803—1873) — виден руски поет от времето на Пушкин; към Тютчевата поезия символистите проявяват особен интерес и пиетет. Двете стихотворения на Тютчев, които Димчо Дебелянов е преписал в писмото, са: „Тъй както върху пепелта...“ и „Прати, о господи, отрада...“

Лазурный грот, как из тумана
Напрасно взорь его манит,
И пыль росистая фонтана
Главы его не освежить.

Пошли, Господь, свою отраду,
Тому, кто жизненной тропой,
Как бедный нищий мимо сада
бредет по знойной мостовой.

3. Еще шумел веселый день,
Толпами улица блистала,
И облаков вечерних тень
По светлым кровлям пролетала.

И доносились порой
Все звуки жизни благодатной
и все в один сливалось строй,
Строй звучный, шумный и невнятный.

Весенней негой утомлен
Я впал в невольное забвенье.
Не знаю долог ли был сон,
Но странно было пробужденье.

Затих повсюду шум и гам
И воцарилось молчанье.
Ходили тени по стенам
И полусиние мерцанье.

Украдкою в мое окно
Глядело бледное светило,
И мне казалось, что оно
Мою дремоту сторожило.

И мне казалось, что меня
Какой-то миротворный гений
Из пышно золотого дня
Увлек незримо в царство теней.

Съвсем ниямах намерение с горните преписи да ти препоръчам хубави стихове. За хубостта им може още въпрос да става. Понеже отварях дума за някои от тях в разговорите ни, рекох да ги препиша, за да се допълня. И Димитров⁴ и Исак⁵ срещях още завчера. И двамата обещаха да ти пишат, първият след като тича в министерството за резултата от подаденото заявление, вторият — в най-скоро време, най-подробно за всичко.

Изглежда, че „моментите на познаване и разбирање другите“, за които става дума край Марица, съществуват (как пренасям, как пренасям!), но не тогаз, когато главата тегне, било

⁴ Димитров — става дума за Димитър Подвързачов (1881—1937), чието бащино име е Димитров.

⁵ Исак — става дума за Исак Наимович, приятел на Николай Лилиев от Стара Загора и на Димчо Дебелянов от София. Виден публицист, роден в 1888 г. Той разказва в спомените си за едно свое посещение в Долна баня, където гостувал на Лилиев една седмица: „Стаята му беше задръстена с книги и списания: руски, френски, немски; безброй книги — по масата, по пода, под кревата, над кревата. . . Силно впечатление ми направи окачената на стената квадратна рамка с литографиран ръкопис. Уж ръкопис, а като се отдалечиш малко, ясно се очертава ликът на Максим Горки, а встрани отпечатан френски превод на литографиран ръкопис. . . Николай ме запозна с брата на Димчо Дебелянов — Илия, който също като него (като Николай) работеше в дъскорезницата на Сребърников. После ме запозна с Димчо и с Подвързачов.“

от неспане, било от друго, какъвто беше случая, когато говорех за тях. „В трена“ на г. Караюрданов⁶ доказва най-бляскаво това.

В ТРЕНА

Елегия

Нощ черна, мокра е навънка,
а в трена полусветно, душно.
Приказват пътници радушно,
А някой с тамбура си звънка.

На пейката, клатушкан мерно,
аз бдя в шума на колелата.
И тъжно ми е на душата —
да плача иде ми безмерно.

Да можех да заспя, да мигна,
но мен не ми се никак дреме.
А искам бих през ново време
в зори червени да се дигна. . .

- II. Напред се плъзга трена в мрака.
Към нов чаровен край далечен. . .
Да слезне някой в час уречен
за малко спря и пак затрака.

И носи смъртните нататък,
кат мене — пътник непоследни. . .
Тук утре пътник нов ще седне
на мойто място в път по-кратък.

Ще слезна по сигнал на трена
И аз — от светъл край далече. . .
Но ти, далечни, нов човече,
дали ще спомниш зарад мене?

Надявам се да си получил „Порой“,⁷ втори брой — тъй викат вестникарчетата по улиците. Узнах, че длъжността на редактора изпълнява г. Дерижан, подпомаган от г. Тръпко — художник.

Излизането му е раздразнило апетитите за „розови самочувствия“ на „младите писатели“ — големия брой на сътрудниците (както и в „Барабан“) показва това.

Как ти се вижда г. Меричлерски?⁸ А?

STUART MERRILL⁹

Poèmes — Petites poèmes d'automne

⁶ Александър Караюрданов — автор на книга „Стихотворения“, 1906 г. и на две комедии: „Анонимно писмо“, 1921 г., и „Паун Ваклинов“, 1909 г.

⁷ „Порой“ — хумористично списание, редактирано от Хр. Цанков-Дерижан, излиза през 1908 г. Сътрудничат му Иван Ст. Андрейчин, Ив. Арнаудов, Дим. Бадев, Ст. Дринов, Ст. Мавър, Добри Немиров, Вл. Попанастасов и художникът Тръпко, за когото става дума в писмото. Под заглавието на списанието пише: „Порой“ изкарва всяка неделя брой, понякога с притурка, стихчета, карикатури. Който не чете „Порой“, заслужава бой.“

⁸ А. Меричлерски — карикатурист; подписва се с псевдонимите: Tacco и Rinaldo; сътрудничи в сп. „Младост“ (1909—1910).

⁹ Стюарт Мериъл (1863—1915) — виден символист, роден в Америка, живял във Франция, пише на френски език. Препианото тук стихотворение на Мериъл е от стихосбирката му „Малки есенни поеми“, 1895 г., и дословно преведено, има следния текст:

II. Ръцете ти са пълни с вечерни цветя,
Всички небеса са в твоите очи,
Надеждата за утрешните дни
е в твоите очи и в небесата.

II. Des fleurs du soir pleins tes mains
 Tous les cieux dans tes yeux,
 A l'espoir des lendemains
 Dans tes yeux et les cieux
 Tu viens par la plaine jaune
 En ce froid mois d'automne,
 O la donneuse d'aumône,
 Dont le pauvre s'étonne.
 Chantons des vieilles chansons
 Pour l'amour du passé
 Et tels des enfants lançons
 Tes fleurs au jour lasse.
 On dit que sur la montagne
 Tombe déjà la neige,
 Mais qu'importe à qui regagne
 L'âtre où le feu s'abrege?
 Ce sera bientôt pour nous
 Baisers et bon sommeil,
 Mienne et dans nos bras jaloux
 L'oubli du vieux soleil

— Аз нищо не разбирам! Какво е разбирал Baunier,¹⁰ когато го е цитирал в „La poésie nouvelle“, не знам.

*Тр. Кунев*¹¹

ХРИЗАНТЕМИ

Самотно огнище, което догаря
 До горски път: друмникът рано отмина;—
 Самотно огнище, което ще гасне
 И тъмен блян, който отдавна почина.

Самотно огнище, което изгасва
 До горски път; песен печална без думи;
 И друмник безгрижно отрано заминал
 Със песен по своите друми.

— Изглежда, че това е сравнително най-издържаното му стихотворение.

Димчо

Ти вървиш през жълтото поле
 в този студен месец на есента,
 О, щедрост на есента,
 от която се изумява беднякът.

Да пеем старите песни
 за отминалата любов,
 за децата, които хвърлят
 твоите цветя в уморения ден.

Казват, че в планината
 пада вече снегът,
 но какво значение има това.
 Скоро ще дойдат за нас
 целувките и щастливите сънища,
 Мила моя, и в нашите ревниви прегръдки
 ще дойде забравата на старото слънце“ (прев. ред.).

¹⁰ Андре Боние (1869—1925) — автор на романи и литературнокритически студии и статии.

¹¹ Трифон Кунев (1880—1954) — поет и публицист. Стихотворението, което Дебелянов цитира в писмото, е от книгата „Стихотворения“, 1907 г.

Сега литературни вестии. Разпоредено е да получиш „Съвр. мисъл“, в последната книжка на която е типосан твоя „Многоцветник“¹² за „срам на хората и за страх на фтичките“ (Иванчо Йотата). Излязоха десетина номера от „М. библ.“, които също ще ти се пратят. Първият номер — Стодерберг — „Любовта е всичко“ — „Amor omnia“ — мой превод. 6—8 номера с „Вилхелм Тел“ — превод от Кирил Христов, 10—11 — преводни стихове от Вазова (успокой се: стари са преводите). Нашият сборник вече почна да се печати днес. Прашай по-скоро. С Димча (аз де) се ангажирахме да приготвим една българска антология с портрети на автори, но с претенции да даде само цвета на нашата поезия. Затова много-много второ и третостепенни автори ще бъдат изключени (ние и ти разбира се ще влезем). Ще я издаде Бакалов. „Съвременник“ спря. (Димитър стана и седна кръстом ноги, пак той го казва това — б. на п.). „Отлетяха сребробели левове от моя джеб, зер аз зяпам идеали като теб.“ Сега почвам аз, защото Димитър се епоизира¹³ вече. Изглежда, обаче, че аз съм твърде повече епоизиран, за да не мога да продължа писмото. — След дълга пауза почвам пак. Разправяхме с Митя за Антологията¹⁴ и четохме писмото, в което ти говориш за нея. И ние сме калпазани — не ти пишем по сума време, ама и ти си много нетърпелив. През паузата ние изменихме целта: ще влязат почти всички, които са написали нещо що-годе сносно. Молим съдействието ти. Хиляди поздравя. Димчо.

ЗА ЕДИН ИСТОРИЧЕСКИ РАЗКАЗ ОТ КРАЯ НА XVIII В.

ТРИФОН БАНКОВ

Сред най-ценните български ръкописни книги от XVIII в. е и Сборникът от 1796 г.,¹ писан от интересния книжовник поп Пунчо. Извънредно богат по съдържание, изпълнен с множество рисунки (и даже с два автопортрета на Пунчо!), създаден — и литературно, и графично — със стремеж за творчество,² този сборник е бил често пъти обект на изследване. От 1923 г.³

¹² „Многоцветник“ — цикъл стихотворения от Николай Лилиев, отпечатан в сп. „Съвременна мисъл“, септември 1910 г. В този цикъл се явяват за пръв път „Съмна в сънините градини“ и „Погасва споменът далечен“.

¹³ Фр. „изчерпа се“.

¹⁴ Антологията — През 1910 г. Димчо Дебелянов и Димитър Подвързачов подготвят и издават първата по рода си у нас антология на българската поезия. Това е известната „Българска антология“ — представя българската поезия от Иван Вазов насам, с портрети на авторите. С., 1910 с. 326. Включени са 38 автори с по няколко стихотворения и с кратки биографични данни за тях. Съставителите са се стремели към пълнота и са включили почти всички тогавашни поети с най-хубавите им стихотворения. В тази част от писмото, която публикуваме тук, няма дата, но от плика личи, че писмото е писано през септември 1910 г., когато Д. Дебелянов е стенограф във в. „Напред“ на Кръстьо Раковски.

¹ Народна библиотека „Кирил и Методий“, С., № 693. Описание на ръкописа вж. у Б. Цонев. Опис на славянските ръкописи в Софийската Народна библиотека. Т. II. С., 1923.

² Отделен е въпросът, каква е същината на това творчество, в което компилативният момент играе твърде голяма роля.

³ Когато Б. Цонев печата статията „Един български книжовник от края на XVIII в. Поп Пунчо от с. Мокреш“ (Училищен преглед, XXII, 1923, кн. 1—3, с. с. 1—10), която бележи началото на научния интерес към книжовника.